

о. Юрій МИЦИК

**З ЛИСТУВАННЯ Л. БИКОВСЬКОГО
З Є. БАЧИНСЬКИМ**

Видатний український вчений (бібліограф та історик книги) і громадський діяч Лев Биковський (10.04.1895–11.01.1992) народився в с. Вільхівка Звенигородського повіту тодішньої Київської губернії у мішаній православно-католицькій родині (охрещений як православний). Закінчив комерційну школу у Звенигородці (1912), навчався у Політехнічному і Лісовому інститутах Петербурга (1912–1915), Українському державному університеті в Кам'янці-Подільському (к. 1919 – поч. 1920), і вже тоді почав листуватися з Михайлом Грушевським, хоч це був лише епізод його біографії. Під час Першої світової війни служив у армії, опинився аж у Трапезунді (Трабзоні) в Туреччині, де став співзасновником тамтешньої Української громади.* Потім працював у Національній бібліотеці України при ВУАН, у видавництві “Друкар”, брав участь у становленні УАПЦ. Побачивши, що несе українцям більшовицька Москва, у листопаді 1921 р. Биковський емігрував до Польщі. У 1922–1927 рр. вчився на Економічно-Кооперативному відділі Української Господарської Академії в Подебрадах. Влітку 1924 р. до цього вузу прибув з візитом відомий євангелістський пастор Павло Крат (1882–1952) і під впливом його проповідей Биковський змінив конфесійну приналежність, навіть став одним із 11 засновників Подебрадського відділу Українського Євангельського Об'єднання. Восени 1928 р. він – бібліотекар у Публічній Бібліотеці у Варшаві (нині – Національна бібліотека). Перебував на цій посаді до осені 1944 р., написавши там свої перші визначні праці. Разом з Юрієм Липою заснував Український Чорноморський інститут у Варшаві (1938–1939), також Морський, Суходольний і Океанічний інститути.

Під час Варшавського повстання 1944 р. Биковський дивом уникнув загибелі, потім виїхав до Німеччини, де його й застало закінчення Другої світової війни. Певний час перебував у таборах “ДіПі” (переміщених осіб) та біженців, займаючись там у міру можливості науковими

* У відділі періодики Національної Бібліотеки України ім. В. Вернадського зберігається примірник (№ 13) газети “Вісти української громади у м. Трапезунді” від 21.07.1917 р., в якій опубліковано, зокрема, II Універсал Центральної Ради.

та церковними справами. Зокрема, був причетний до видання серії “Бібліотека Українського євангеліка” (ч. 1–25), написав у співавторстві з М. Гільтайчуком брошуру “Українське Євангельське Видавництво” та ін. 22 березня 1946 р. у Франкфурті-на-Майні померла дружина Л. Биковського – Маврикія з Гочалковських¹. Це посилювало прагнення Биковського якнайшвидше покинути зруйновану й голодну Німеччину, де його, як і будь-кого з біженців, щомиті могли витягти “на родину” чіпкі лапи НКВД. Восени 1946 р. його долею впритул зайнявся “Американський комітет для рятування скитальців”, але отриманий дозвіл на виїзд до США чомусь не дійшов за призначенням. Тільки візит його доброго знайомого з часів навчання у Празі – пастора Василя Кузіва (1887–1958) – до табору у Вісбаден – Кастелі (Майнц Кастель), де перебував Биковський, зрушив справу з місця. Завдяки допомозі пастора Биковському вдалося виїхати з Німеччини до США (травень-червень 1948 р.) і осісти у Нью-Йорку². Це стало помітною подією в релігійному та науковому житті української громади Нового Світу, про це писали емігрантські газети³. Биковський одразу включився в життя української еміграції, був одним із організаторів Української Вільної Академії наук (УВАН), членом редколегії українських наукових видань (“Бібліологічний вістник”, “Український історик” та ін.), зблизився з провідними українськими істориками на еміграції, як от: Л. Винар, В. Дубровський, М. Міллер, В. Міяковський, О. Оглоблін та ін. Про деяких з них він потім написав теплі спогади на сторінках “Українського історика”⁴.

У серпні 1950 р. Биковський взяв шлюб з Марією Ковальською (удовою Миколи Ковальського – члена Центральної Ради і голови Українського Національного Комітету у Польщі; тіткою проф. Миколи Ковальського – видатного українського історика). Восени 1954 р. подружжя переїхало до Денверу (штат Колорадо), де Биковський працював у місцевій публічній бібліотеці до виходу на пенсію (1.01.1963 р.). Тут він продовжував активно працювати на ниві української науки. Всього написав близько трьох десятків книг і понад 200 статей в галузі книгознавства, історії, мемуаристики тощо. Л. Биковський помер у 1992 р. Похований у Денвері. Марія Биковська ненадовго пережила свого чоловіка – померла у 1996 році.

Л. Биковський провадив широке листування, яке й досі не вивчене і майже не друковане. З поради вже покійного, на жаль, проф. Миколи Павловича Ковальського (1929–2006), мого наукового керівника і племінника Марії Биковської, я звернув увагу на кореспонденцію його родича. У 1999 р. у архіві Консistorії УПЦ у Канаді мною виявлені листи Биковського до митрополита Іларіона (Огієнка), і шість із них були опубліковані разом з одним листом-відповіддю митрополита⁵. Під час наступного наукового стажування у Канаді (2004) мені вдалося попрацювати в Оттаві, де в рукописному відділі Карлтонського уні-

верситету зберігається величезний архів архієпископа УАПЦ (С) Євгена Бачинського – визначного українського громадського і церковного діяча і Голови УЧХ (Українського Червоного Хреста), який 70 років свого життя прожив в еміграції. Про Євгена Бачинського (24.08.1885–30.10.1978) я подав довідку в одній із своїх попередніх статей⁶, і тому тут немає сенсу переповідати факти його біографії. Відзначу, що існує також загальний опис архіву архієпископа Євгена, отже, зацікавлені можуть звернутися безпосередньо до нього⁷ або до перших публікацій документів із цього зібрання⁸.

У цьому архіві збереглося і листування між архієпископом Євгеном та Львом Бачинським, яке тривало з 1946 по 1978 рр. і налічує кількадесят листів. Воно міститься переважно у досьє (теці) “Лев Биковський”, поруч із вирізками з газет та журналів, які стосуються останнього. Серед вирізок привертають увагу статті Л. Биковського, опубліковані в журналі “Визвольний шлях” (Торонто). Це – статті: “Гончаренкознавство у 1955–1957 рр.” // *Визвольний шлях*. – 1958.- Кн. XII; “Франкфурт-над-Майном” // *Визвольний шлях*. – 1957. – кн. XII. У першій з них йшлося про дослідження життя й діяльності Агапія Гончаренка (1832–1916) – відомого українського громадсько-політичного діяча у США й Канаді, у другій містилися переважно автобіографічні замітки.

У цій статті увазі читачів пропонується 12 листів (5 – Л. Биковського і 7 – Є. Бачинського), що написані у 1947–1952 рр. Вони проливають світло на життєвий і творчий шлях обох кореспондентів, насамперед їхню наукову діяльність у перші повоєнні роки, підготовку до друку статей і часописів у важких еміграційних умовах. Є тут і дані щодо діяльності Української друкарні у Женеві, заснованої М. П. Драгомановим, і спроби дослідити її діяльність, що їх невтомно проводив Є. Бачинський. При публікації листів деякі їхні фрагменти, особливо в тих, які Л. Биковський писав від руки, є нерозбірливими і в такому разі ми позначили ці місця знаком: (...)*. Відновлені фрагменти беруться у квадратні дужки:[...]. Розділові знаки проставлені згідно із сучасними вимогами, правопис наближено до сучасного, хоча й збережено певною мірою авторські риси, наприклад: “люде”, “секретаріят”, “Швайцарія” тощо. У майбутньому планується видати все листування Л. Биковського з Є. Бачинським, дана стаття є тільки першим кроком на цьому шляху.

¹ *Биковський Л.* Франкфурт-над-Майном // *Визвольний шлях*. – 1957. – кн. XII. – С. 1371. Своїй дружині він присвятив також окрему брошуру: *Биковський Л.* Маврикія Биковська. – Франкфурт-над-Майном, 1946.

² *Боровський В.* Инж. Лев Биковський // *Євангельський ранок*. – 1996, листопад–грудень. – С. 6–7.

³ В архіві архієпископа Євгена Бачинського зберігається вирізка однієї з таких газет, що виходила у Вінніпезі (“Український голос” (?)) від 25.06.1958 р. із статтею “Приїзд брата Л. Биковського”, в якій повідомлялось,

що 13.06.1948 р. з Німеччини до Нью-Йорку прибув Л. Биковський, котрого було представлено як співробітника Української Євангельської Церковної Ради в Німеччині й особистого приятеля В. Кузіва та В. Боровського. Також інформувалося про перші кроки Биковського у Новому Світі, переказувався зміст його промови, виголошеної на Богослужінні у Нью-Йорку 20.06.1948 р.

⁴ Див. наприклад: Биковський Л. “Василь Дубровський (1897–1966) // Український історик. – 1966. – Ч. 1–2 (9–10). – С. 92–97; Михайло Олександрович Міллер, 1893–1968. // Український історик. – 1968. – Ч. 1–4 (17–20). – С. 105–118; Наша співпраця: ризики до портрету Л. Винара // Український історик. – 1981. – Ч. 1–4 (69–72). – С. 17–24.

⁵ Листування митрополита Лларіона (Огієнка). – К., 2006. – С. 52–61.

⁶ З кореспонденції кінорежисера Євгена Деслава // Пам’ятки. Археографічний щорічник. – К., 2008. – Т. 9. – С. 126–168.

⁷ The Batshinsky Collection Carleton University Library. – Edmonton, 1995.

⁸ Див. напр.: Листування Леоніда Мосендза. – К., 2005. – 115 с.

№ 1

Лист Є. Бачинського до Л. Биковського

11 вересня 1947 р.

6070

До В[ельми] Ш[ановного] п. Льва Биковського
М а й н у К а с т е л ь

Вельмишановний Добродію!

Не знаю з якої причини і нагоди Ви прислали мені свої і чужі твори 7 штук разом здебільшого на правах рукопису. Може Ви чули за мою Бібліотеку і Архів? У всякім разі дуже і дуже Вам вдячний за надіслане і прошу ще прислати. Я все перечитав з увагою та цікавістю. Одного тільки я не розумію, чому і яким логічним пишете на виданнях місце “Женева”, коли вони ніколи там не були видані, а навіть зблизька не лежали в рукописах!... Спосіб це мені видається дивним і уводить тільки в блуд рецензента або читача, котрі напавду думають, що видані в Швейцарії.

Питанням про тризуб цікавиться п. Довженко з Парижу¹ і варто брошуру проф. Мілера² йому вислати. Він м[іж] ін[шим] хоче мати текст закону про усталення державного прапору, герба і печатки. Чи ці дані були за кордоном тепер оголошені? В своїм архіві я не маю цих чисел Держ[авного] Вістника.

Ще раз дякуючи за надіслане, залишаюся з правдивою пошаною і радий, якщо чим можу Вам віддячити.

Евген Бачинський, Директор УЧХ

ПС. Чи висилали мені ще що інше? Я одержував:

Бібл[іотека] Укр[аїнського] Державника Зб[ірник] І

Нотатки про Тризуб

Могила кн[язя] Святослава

Україна й Крим...

Маурися Биковська

Варшавська Бібл[іотека] Унів[ерситету]

Початки нац[іональної] бібл[іотеки] Укр[аїнської] метрополії.

Машинопис. копія.

№ 2

Лист Є. Бачинського до Л. Биковського.

21 грудня 1947 р.

Вісбаден

До В[ельми]Ш[ановного] п. Льва БИКОВСЬКОГО
Вид[авництва] У[країнського] [Морського] С[уходольного]
і О[кеанічного] Інститута
В і с б а д е н - К а с т е л ь

Вельмишановний Добродію!

Щойно одержав Ваш пакунок з 22 зошитами публікацій Інституту. Сердечно дякую за ці цінні матеріали, котрі я сподіваюся всі перестудіювати. Разом з попередніми матиму отже 29 зошитів. Чи це всі? Чи не міг би я Вас просити, якщо можете, надіслати мені ще і мапу України Д-ра Олесевича, котрої у мене немає в моїй колекції модерних мап. В неї були загорнуті книжечки і тому тільки я довідався що вона існує.

Ви на мого листа з 11.9.[19]47 не відповіли, а може він до мене не дійшов, у всякім разі не знаю, чим можу Вам віддячитися за цей презент?

Я Вам потім принагідно напишу свої зауваження після читання окремих статей.

А тепер дякую ще раз і бажаю при цій нагоді Вам і Вашим співробітникам щасливого Нового Року і Добрих, християнських Свят Народження Христа Спасителя.

З правдивою пошаною Евген Бачинський, Дир[ектор] У[країнського] Ч[ервоного] Х[реста].

Машинопис, копія.

№ 3

Лист Л. Биковського до Є. Бачинського

грудень 1947 р.

Високоповажаний пане Директоре!

У відповідь на В[аші] останні 2 ласкавих листи маю шану відповісти слідує: 1) Дуже дякую за поздоровлення й взаємно Вас здоровлю із Різдом та Новим 1948-им роком. 2) З п. Довженком я листуюся безпосередньо і повідомив його, що в Німеччині, на скитальщині, існує спеціальне Т[оварист]во, що видає дитячу літературу і що відомості про все йому потрібне в цій справі може одержати в секретаріаті Укр[аїнської] Вільної Академії наук (Augsburg, Bayern, Somme Kaserne, Block IV, Zim[er] 19, prof. W. Porskyj). 3) Подав, з огляду на відсутність підручників, йому короткі вказівки в справі ведення рухомих бібліотек 4) Я надіслав Вам повідомлення, що їх маємо ін (...) * більшістю (?) розгублені під час мандрівок або вичерпані, нові надалі будемо висилати. 5) Мапу Олесіюка буду старатися Вам надіслати, але тексту до неї вже не маю! Зверніться в цій справі до самого автора (Dr. T. Olesijuk, 617 East, 6 Str., 15 Apt. New - York-City, 9 (N. J.) U.S.A.). 6. Віддячити нам можете, пишучи статті і причинки на теми, що нас цікавлять, напр[иклад] – І. Українці в Швейцарії, від найдавніших часів донині (з документами, фото і т.п.). II.

Свого часу у Швейцарії виходив часопис “L’Ukraine”, в якому писав статті на чорноморські теми “Степанківський і інші”. Було б бажано дати огляд цієї теми (?) “Понтіки”, бо про це мало хто знає. III. Мабуть Ви пишете, а як ні, то слід щоб писали (!), свої мемуари, отже чи не можна би їх було по частинах вже публікувати? IV. Звичайно, можуть бути ще інші теми, (які) Вас цікавлять і варто було би їх доопрацювати до публічного вжитку. Кождорядовий розмір причинку, статті до 8 стор. друку (1/2 друк[ованого] арк[ушу].

Отже, я підходжу до цього (як) науковий організатор-видавець. (Між) іншим сподіваюся на весну від’їхати (до) U.S.A., де здається матиму змогу працювати в науково-видавничій царині – охоче служив би своїм (?) апаратом, дуже можливо, що невеликим гонораром, для того, щоби Ваші цінні матеріали лишилися на папері для слідуєчих поколінь. Бачите, як багате сенаторів (?) мають до мене в цих справах довір’я, а може я маю (...) * щастя (?), але справа все-таки робиться.

Ваш Л. Биковс[ький].

Рукопис, оригінал.

№ 4

Лист Є. Бачинського до Л. Биковського

7 листопада 1948 р.

Вельмишановний і Дорогий Добродію Левко!

24 вересня одержав від Вас, за що щиро дякую, друки з Вашого і товаришів співпрацівників по Науково-дослідчих Інститутів, котрих Центральне Бюро Ви перенесли до ЗДА.

Прошу рахувати мене і теж одним з Ваших співробітників, бо сподіюся надіслати Вам дещо з моїх споминів і розвідку про чорноморську концепцію, котру підтримував ж[урнал] “Л’Юкрейн” в Льозані за часи першої війни і котрого я був теж одним з ініціаторів і редактором видання, гол[овним] ред[актором] і видавцем був Вол. Степанківський, котрий тепер перебуває в Нью-Йорку. У мене є повний комплект видання і написати про цю концепцію як її тоді ми уявляли, легко. Однак треба мати час, а у мене тепер немає зовсім вільного часу не лише по діяльності в УЧХ, але головно, що примушений цілий день працювати на удержання себе і родини!.. З п. Степанківським я іноді обмінююся листами, але наші шляхи розійшлися і як Ви самі скоро довідаєтеся, він сам відійшов від національного українського життя, так що я навіть не знаю як і що він робе... Проте він є дуже талановита людина, здібний публіцист і добрий товариш в минулім. На жаль, свій талан він здається закопав у землю... Зрештою, Ви самі про нього довідаєтеся на місці краще за мене. Раджу Вам тільки і то, між нами кажучи, не дуже покладатися на нього, а добре все перевіряти, що він казатиме, а тим більше писатиме. Це я кажу для Вашої інформації довірочно і навіть з горіччу в серці, бо маю до нього досі пієтизм як до людини, котра не змогла чи не схотіла з різних причин виконати те, що йому Бог дав і обставини оден час сприяли...

Я з Вами бажаю залишатися завше в тіснім контакті, бо Вашу працю і завдання дуже ціню і діяльність поважаю.

Прошу вибачити, що свого часу я Вам не відповів на Ваш лист це з 30.12. [19]47, але за нього дуже вдячний. Якщо я можу Вам чимсь бути в пригоді и

послужити своїм архівом чи бібліотекою, так я буду дуже радий повсякчас!

Я давно вже хотів Вам написати, раніше ніж одержав від Вас ці др. обіжники, бо прочитав про Ваш приїзд до ЗДА в “Канад[ійському] Ранку” з 25 червня, але там була подана інша Ваша адреса!

Прошу не забути про мапу проф. Олесюка, котру Ви мені обіцяли, бо я про неї до Н[ью -] Й[орка] не писав. Взагалі прошу для моєї Бібліотеки і взагалі для інформації присилати ваші видання, котрі тепер Ви зможете вже друкувати і не подавати фальшиве місце друку (Женева!)

Само як писав Вам листа цього, прийшов до нас наш приятель п. Теодозій Бурко, євангел[істський] пропов[ідник], що тут закінчив свої студії і прохав Вам переказати свій привіт!

І з тим закінчуючи свого листа, бажаю Вам щиро всячеського успіху, здоровля и добробуту на новій землі в Америці, поки дасть Бог не діждемося часу, коли можна буде вертатися на Батьківщину.

З правдивою пошаною.

Машинопис, копія.

№ 5

Лист Л. Биковського до Є. Бачинського

5 лютого 1949 р.

[Нью-Йорк]

Високоповажний пане добродію!

У програмі праць Українського Океанічного Інституту в минулих роках знайшли собі визначне місце рівнож і дослідчі праці над проблемами життя української людности, заселюючої східно-азійські береги Великого або Тихого Океану.

Постепенно зростаючий гурт українських дослідників звернув свою увагу не лише на територію сучасного совітського Далеко-Східнього Краю, цієї властивої Зеленої України у вузько етнографічному смислі, але рівнож і на весь простір Північної Азії, на схід від 100 степеня східної довготи. Тут, на схід від Байкальського Озера, тридцять літ тому назад повстав був державно-політичний твір, відокремлений від Росії, так звана “Далеко-Східня Республіка”. Тут нині завдяки абсолютній чисельній перевазі неросійської людности, совітська влада змушена була створити окремі адміністративні одиниці по національно – політичному принципу: такими нині є, окрім Далеко-Східнього Краю, Бурято-Монгольська Авт[ономна] Сов[ітська] Республіка і Якутська Авт[ономна] Сов[ітська] Республіка. Північні льодові пустині над великими ріками басейну Льодового Океану, над Колимою, Индигиркою, Леною та Алданом, заселяють нині величезні маси українських засланців, які своєю невільничою працею, своїм життям створюють підстави економічного розвитку цих забутих Богом і людьми країн. Для кожного свідомого члена Української Національної Спільноти ті українські зусилля і жертви не можуть бути байдужими. Майбутність цих країв, вільна і світла, не може бути побудована без вільної української думки і волі.

Важливість і актуальність проблем “Зеленої України” в обсязі цілого Північно-Східнього Азійського простору спонукала Заряд Українських Науково-Дослідчих Інститутів виділити ці проблеми до окремо зорганізовано-

го Інституту Зеленої України. Ідеологічним керівником цього Інституту став пан Редактор Іван Світ, один із найкращих знавців життя Зеленої України. Він один із тих чільних українських національно-політичних діячів, які працюючи своєю цією життя побуджували, оформлювали, розбудовували.

Інститут Зеленої України має за ціль не лише об'єднати і поширити коло українських дослідників Зеленої України, але і всемірно спопуляризувати цю справу серед загалу українського громадянства. Справам Зеленої України присвячено було понад десяток видань в серії Океанічного Інституту. Нині в серії Інституту Зеленої України знаходиться чи то в друку, чи то в остаточній редакційній обробці, – слідує сотні і тисячі публікацій, які привели би до всестороннього і остаточного з'ясування цієї, так важливої для цілого українського народу, справи.

Центральне Бюро Українських Науково-Дослідчих Інститутів з повним задоволенням стверджує, що його старання про узискання матеріальних можливостей для видрукування праць присвячених проблемам Зеленої України, знаходить відгомін серед свідомих членів українського суспільства. Вони власне, із патріотизму, що сягає глибини їхньої кишені, уможливають вихід в світ праць вже докраних і дають спонуку до майбутніх,

Центральне Бюро Українських Науково-Дослідчих Інститутів отсим оголошує конкурс на науково-дослідчі і політично-публіцистичні праці оголошені друком, або написані на протязі біжучого 1949 року. На цю ціль призначається сума 200 доларів. Авторів найкращої праці видана буде перша нагорода в сумі 60 доларів. Авторів другої праці – 4 доларів. Дальшим – 3,4,5 і 6 авторам по 25 доларів. Праці оцінить і нагороди присудить спеціальний Конкурсний Комітет покликаний через Центральне Бюро Українських Науково-Дослідчих Інститутів.

Умови конкурсу є слідує:

1) Праця має бути написана доброю, літературно обробною, українською мовою.

2) Розмір праці – до 48 сторінок друку звичайної вісімки.

3) Праця має бути предложена в машинописі на одній лише сторінці, через стрічку із маргінесами.

4) Праця має бути надіслана в двох примірниках до Секретаріату Центрального Бюро У.Н.-Д.І. не пізніше дня 31 січня 1950 р. Праця мусить мати повний підпис Автора і його теперішню точну адресу.

5) Додатки до праці, як то: світліни, мапи, викреси і т.п., однак, в обмеженій кількості

6. Праці лишаються і надалі повною власністю Авторів, однак, Інститут Зеленої України матиме першенство договорюваннях Авторами з приводу справ друку цих праць.

7) За порозумінням з Авторами праці можуть бути надруковані Інститутом не чекаючи на вислів конкурсу.

8) Праці, що на протязі 1949 р. будуть видруковані в інших Видавництвах, можуть бути рівнож надіслані на конкурс.

Нью-Йорк, 5 лютого 1949 р. За Центральне Бюро У.Н.-Д.І.

Генеральний секретар Інж[енер] Лев Биковський.”

Машинопис, оригінал.

№ 6

Лист Є. Бачинського до Л. Биковського.

30 червня 1951 р.

[Нью-Йорк]

Вельмишановний Добродію Биковський!

Недавно одержав я від Вас останнє видання Ч. 67 “Науково-дослідчого Інституту морської України” про “Михайла Олександровича Міллера” – видатного нашого вченого.

Дуже Вам вдячний за надіслане видання, котре я з великою цікавістю перечитав, бо ж М. О. М[іллер] пише як і жив та працював здебільшого на моїй батьківщині – Запоріжжю і місті Січеславі, де й я народився! Це великий вчений і мене впрост вразило, що він зараз не має заняття та до нього так не-смашно повелися як до педагога в таборі... Де він тепер перебуває і що робе? Будьте добрі, подайте мені його адресу, аби міг йому написати пару рядків.

Як Секретар Інституту не майте на мене лихого почуття за те, що я в своїй розвідці про Україніку в Швейцарії (УКРАЇНА Ч.4 Париж) написав “зажалення” за те, що подавали в 39 своїх брошурах місце друку Женева, тоді як вони й близько до неї не підходили! Це на стор. 252 зг[аданого] числа. Дійсно, я досі не розумію, чому Ви зглядно видавці зг[аданих] брошур Інституту свідомо вводили в блуд своїх читачів й взагалі бібліофілів? Будьте добрі пояснити мені Ваші міркування.

І з тим ще раз Вас дякуючи за надіслані твори і прошу і надалі присилати нові видання для моєї Бібліотеки, за що буду Вам дуже вдячний і при першій можливості напишу про Чорноморську концепцію, котру ми мали тут в Швайцарії ще за першої війни і про що я Вам вже обіцяв колись. Тепер, я маю більше часу і можу це виконати, бо зліквідував УЧХ в Женеві та взагалі переїхав звідти у альпійські гори (прошу звернути увагу на мою сучасну адресу!), де житиму на пенсії, котру одержую по закону асекураційному, живучи 40 літ в Швайцарії і маючи 67 літ життя!...

В очікуванні Вашої ласкавої відповіді, залишаюся з правдивою пошаною
Евген Васильович Бачинський.

ПС. Прикладаю рахунок Нью-Йоркського Банку, котрий певно по недогляду випадково попав в конверту, в котрій було видання, що мені надіслали.

Машинопис, копія.

№ 7

Лист Л. Биковського до Є. Бачинського.

17 липня [19]51 р.

Високоповажний Пане Докторе!

У відповідь на Ваш ласкавий лист з дня 30 червня 1951: 1) Адреса проф. Михайла Мілера слідує: Prof. M. Miller, PhD., 13-b München 27, Röntganstrasse 5. Institut f[ür] Erforschung der Geschichte u[nd] Kultur der UdSSR, Europe-Germany – U.S. Zone. 2) Вашу цінну статтю про “Україніку в Швайцарії” (Україна, 7.4.1950) я з приємністю простудіював. Бажаю, щоб з’явилися подібні розвідки й про “Україніку” в інших державах. 3) Ваша замітка з приводу місця видання наших інститутів основана на нерозумінню

умов життя, зокрема для друку, в країнах б[увшої] німецької, а потім й американської військової окупації. Обидва військові окупаційні режими трималися політики суворого контролю і регламентації та цензури. Обидва впровадили монополію на продаж паперу, обидва були незичливі до укр[аїнського] друку! Виходило в світ тільки те, на що вони дозволяли – (...) * регламентована преса, кастрована цензурою. Інші видання, зокрема наукові, оказались не на часі, люксом в тих умовах, або просто шкідливі - з їх точки зору. За нім[ецьких] часів нацисти гнобили укр[аїнський] друк (тому на вид[аннях] не “Варшава”, а “Київ”, “Одеса” і т.п. місця – поза межами теперішньої ієрархії (?). За амер[иканських] часів – русофільські або інколи навіть комуністичні тенденції (союзницькі) серед американців не сприяють виходу укр[аїнських] друку. Мови не було, щоби (...) * їм на цензуру, бо ж вони навіть мови нашої не знали і кваліфікували це як вороже спроти їхніх (...) * “союзників” - москалів. В руках перших (нім)[ці] і других (ам)[ериканці] був весь папір і (...) * його діставали тільки регламентовані видавці, у першу чергу преса... Тому все, що вийшло і лежить перед вами, є “нелегальними” виданнями друкованими (навіть в друкарні) крадькома, на (...) *, купленому на “чорному ринку”, без дозволу влади – тодішньої. Звичайно, що і місце видання могло бути тільки фіктивним, поза межами окупації, імпортованим із свободолюбної і вільної країни – Швейцарії. Влада – американська, очевидно знала про це і толерувала з огляду на свій лібералізм (...) * відому і обмежену насправді (?). Таким чином, був “ситий вовк і коза ціла”. Я не розумію тільки, чому саме Вас вразила ця кон'юнктурівська (...) * в наших виданнях, коли майже половина емігрантської вид[авничої] продукції в Європі, (...) * той час – змушена була робити теж саме! Звідціль й ми перейняли цей засіб “мімікрії”. В найкращому випадку зазначали, що видано “на чужині”. Ви щасливі, що своєчасно виїхали до Швейцарії і від того часу 40 літ перебували у вільному повітрі та не зазнали того, що ми и на протязі 1939-1948, постійна зміна влади, голод, переслідування, переїзди, тяжка праця, в'язниці і т.д. Я особисто сидів у Варшаві у поляків 2 тижні у в'язниці за те, що я “українець”, маю прострелену шию і дружину на цвинтарі у Франкфурті – а тепер... мию клозети в вільній країні Вашингтона і “примусово” “smile”.

Ваш Л. Биков[ський].”

Рукопис, оригінал.

№ 8

Лист Є. Бачинського до Л. Биковського

*5 серпня 1951 р.
[Нью-Йорк]*

Вельмишановний Пане професоре!

Дуже дякую за Вашого ласкавого листа з 17 липня м[ісяця] і за ті цінні пояснення, котрі уділили мені з приводу друку на виданнях Інституту фантастичного осідку чи місця друкарні. Про це все я не знав і не мав жодного поняття! Конешно це в дечім виправдовує видавців, але по - моему треба було б про це все ж деінде зазначити поза межами Німеччини і у всякім разі при переїзді до ЗДА на першій сторінці першого там виданого друку! Я органічно не можу зносити надуживання довір'ям і уводити в блуд хоч би з самою

похвальною метою! На жаль, у нас в громадянстві занадто часто, особливо в політиці, уважають брехню чи неправдиве збільшення, а то і фантазію, за дозволене до вжитку мовляв для пропаганди чи скріплення поваги чи сили і впливу... От як тепер дурять голову довірливим існуванням УПА, коли по ній давно і слід загинув! Отак брешуть про походження морозива від кухаря гетьмана Розумовського і т.д. без кінця. Навіть наукові установи не без гріха під цім поглядом. Я згадав про ваші видання, тому що мав їх під рукою і вони наукові. Щодо інших, так дуже мені соромно, але мушу сказати що я не зустрічав інших (може вони до моїх рук не попали?), котрі ставили б місце видання Женеви чи інші міста Швейцарії. Я маю такі, де взагалі не поставлено нічого, це правда, але де надруковано “Женева” я не знаю. Отже, не було у мене жадного злого упередження до Ваших, в це можете вірити як і взагалі в мої слова!

Ви ніби заздрите, що я такий “щасливий”, що міг своєчасно виїхати до Швейцарії і тут не зазнати тих усіх страхіть і ані “горя ні забот”, що Ви зазнали і винесли. Це правда. Господь допоміг і направив мене до цієї країни, але я її не вибирав спеціально, моя перша дружина була швейцарка, от і я опинився в Швейцарії. Але думати, що я весь час тут жив як у раю, то не можна: прийшлося і мені тут винести дуже уперту боротьбу за існування і, подумайте збіг (“совпаденіє”), я тут в Швейцарії кілька років працював як консьерж на однім підприємстві і також...мив клозети! А одночасно вчився на теолог[ічному] факультеті!... Якщо вам не відомо, то мусите узнати, що в Швейцарії чужинцеві завше було трудно вижити, особливо матеріально, та й тепер, перебуваючи тут, наші земляки мусять добре працювати не маючи при тім ЖАДНИХ прав цивільних, ані забезпечень соціальних. Ще досі є багато чужинців, котрі не мають навіть права працювати! Немошні, хворі, каліки живуть тільки і виключно на милосердя й жебрання... За все моє довге перебування в Швейцарії з українців я знав лише двох чи трьох, котрі по довгих роках і заходах змогли набути шв[ай царське] горожанство! Отже, коли я і не пережив страхіття ост[анньої] війни, то все-таки дещо скоштував і тут. А перед мою втечею за кордон в 1908 р. я теж сидів 9 м[ісяців] у в’язниці, був двічі на волосок від смерті при повстанню революційнім й позбувся усього і то великого свого маєтку та насилу спас життя від каторги в Сибіру! Треба добре знати обставини й життя людини, щоби йому заздрити, бо все є дуже релятивне, а я переконався що взагалі ніколи не треба заздрити чи скаржитись, бо у кожного своя “Карма” і доля дана від Бога!

Бажаю Вам усього доброго і прошу не забувати!

Евген Бачинський.

ПС. До речі, я не є жадний “Доктор” і ненавиджу всяке титулювання!”

№ 9

Лист Л. Биковського до Є. Бачинського

17 вересня 1952 р.

[Нью-Йорк]

Високоповажаний Пане Докторе!

З приємністю стежу за Вашими статтями в “Нових Днях”, а також згадую за статтю про укр[аїнські] публікації в Швейцарії. Ви обіцялися додати до неї ще й статтю про укр[аїнські] цикльостилові видання? Зараз пишу після

розмови з Володимиром Варламовичем Міяковським⁵. Ви йому писали, що приготуйте більшу статтю про “Історію укр[аїнської] друкарні в Женеві”. Ми якраз лаштуємо, під ред. Вол. Дорошенка⁶, ч. 2 “Бібліологічних Вістей”, як орган Книгознавчої Секції УВАН в США (ч.1 було вийшло в 1949 р. в Німеччині). Тому Ваш цінний причинок був би вельми на часі і міг би вміщений у цьому томі (розм[іром] до 160 ст. in 8), з якого можна було б зробити й відбитку. В цій справі відповідаючи Вам, має писати також і проф. В. Міяковський, я ж зі свого боку як секретар редколегії усильно Вас прошу надіслати нам якнайскоріше цей причинок, бажані ілюстрації! Взагалі просимо нас мати на увазі в царині широко продуманого “книгознавства”. УВАН забезпечена на 1952/53 академ[ічний] рік коштами, і є надія видати пару томів англійських і українських. Вашу статтю ми прочитаємо на черговому засіданні Секції від Вашого імені і після того видрукуємо її в цьому темі “Бібл[іологічних] вістей”. В цьому томі має публікуватися Митрополит др. Іларіон - Львівський Апостол 1574 р...., проф. др. В. Січинський⁷ - Причинок з історії книги, Ю. Тищенко⁸ - Історія укр[аїнського] книгарства, проф. др. Яр. Рудницький⁹ - Укр[аїнські] книгозбірні в Канаді, проф. П. Одарченко¹⁰ - Укр[аїнська] книжка в Казахстані, М. Панків - Білоруське книгознавство в еміграції...., Л. Биковський - До методології книгознавства, В. Дорошенко - Заголовок його статті ще мені не відомий і інші. Отже вийде солідна, разом з Вашою статтею, публікація.

Очікуючи на Вашу цінну статтю, котру можете переслати мені або проф. Міяковському, лишаюсь з глибокою до Вас пошаною Ваш

(Л. Биковський).

Машинопис, оригінал.

№ 10

Лист Є. Бачинського до Л. Биковського

25 вересня 1952 р.

Ружемон

Вельмишановний Добродію Лев Биковський!

Одержав Вашого листа з 17/IX. Дякую за запрошення вислати для зачитання і евентуального друку окремою відбиткою моєї скромної історично-бібліографічної розвідки про “Українську Друкарню” засновану М. П. Драгомановим в Женеві р. 1876.

Буду поспішати її закінчити, хоч ще не позбирав всіх матеріалів власне друків, котрі друкувалися в цій Друкарні за все її існування. В моїй Бібліотеці немає, на жаль, всіх і знайти не знаю де! Таке становище дивне сталося по стількох роках... Але пам'ятаючи, що жадна розвідка, а моя скорше є спомини, не є досконала і мусить щось та лишати для послідуєчих дослідників, залишаю її такою як склав. Теж шкода мені, що характер її трохи не витриманий науково, бо писав її для реву, а не для Наукової Інституції. Тому як редактор прошу не гостро судити! Взвся я за цю тему тому, що минуло якраз 75-ти – ліття від заснування і ще головню тому, що ніде про цю Друкарню не було спеціально писано, а нарешті що я в своїм Архіві посідаю деякі матеріали і інформації, котрі правдоподібно вже ні у кого немає тепер! Я перечитав багато “драгоманівської” літератури за винятком листів М. П. Д[рагоманова],

що видав Науковий Інститут у Варшаві, котрих у мене немає, і майже нічого не знайшов, що я сам не знав з інших джерел, а тому і немає у мене майже жадних покликань на джерела! Відчуваю і припускаю, що можна було б все-таки дещо знайти, що відноситься до теми, але я того не міг знайти, живучи в горах на селі. Головно ж для того треба часу! Тому я не дуже задоволений й вишлю розвідку таку, як є, наперед зазначаючи її недосконалість в науковій обробці.

Починаю її переписувати, що забере трохи часу і тоді перешлю її до В. В. Міяківського, бо з ним я наперед умовлявся. Ви з ним певно часто зустрічаєтесь й візьміть переглянути. Прошу потім написати свою думку і зауваження.

Пробував я розшуки зробити в женеvській публічній Бібліотеці, але там досі ще такий хаос і не упорядкованість в славянськiм відділі, що треба не менше місяця розшукувати та й те... Українського підвідділу зовсім немає! У всякiм разі майже усі видання на українській мові я розглядаю "де-візо", бо вони у мене під рукою. Головна прогалина до інших друків, котрі Ляхоцький-Кузьма¹¹ друкував по 1889 році головно на російській мові. Можливо і ті книжки чи брошури у мене маютьс'я, але тяжко усталити, де вони саме друкувалися? В ті часи не було припису ставити завше друкарню, а писали ймення видавця чи видавців, іноді навіть ставили неіснуючу друкарню ніби "власну"! Я використав всі свої нотатки і інформації, але знаю напевно, що всі друки не занотував особливо 1905 року, тобто від першої рос. революції. Знаю, що на деяких друках, що склалися у Кузьми, він не хотів навіть зазначувати "Укр[аїнську] Друкарню". Це відноситься до головно брошур релігійного змісту... Також не беру під увагу, бо це впрост неможливо тепер ті всі численні відозви і проклямації чи метелики, протести і програмки російської колонії в Женеві, котрі Кузьма складав і за друк котрих до певної міри утримувався сам і Друкарня.

Це все я Вам пишу для пояснення прогріхів моєї розвідки, о що на Зборах можете додатково доповісти.

О що я старався найбільше так писати лише те, що мені особисто відоме і що не викликає жадного сумління щодо правдивості. Свого часу про діяльність Друкарні я розпитував і Кузьму і тих, тоді ще живих її сучасників, як от Д-ра мед. К. Юр'єва, проф. Я. Н. Лебедінського, проф. Йосипа Полінковського, О.Портянуху, Левка Юркевича і ін., з котрих лише одна людина ще в живих і ... нічого не пам'ятає вже!

До моєї розвідки додаю кілька світлин головно Кузьми, котрі бажано бачити як кліша, але, на жаль, як виглядала Друкарня чи власно мешкання чи будинок де вона була, вже не можна мати, бо ті всі будинки або перебудовані або знесені. А завчасно не подбали про фотографування [...]

Прошу впрочiм повідомити щоби як бажане, міг прислати те фото!

Оці, здається й всі зауваження для Вашої інформації. Підкреслюю, що сучасні обставини мого життя не дозволили мені більш досконало викінчити цю скромну і маленьку працю, а тому будьте благосклонні!

Відбиваю на легкiм для повітряної пошти папері і пишу з вільним рядком, щоби могли справити мої помилки граматичні і інші, а не були примушені переписувати, готуючи для друку.

Ще зазначую, що я не є жадним “доктором”, хоч маю висшу освіту!

Якщо евентуально моя праця буде надрукована, то прошу о окрему відбитку, котрої прошу прислати мені не менш 10 прим. Так само, як і 2 прим. “Бібл[іологічних] Вістей”! Буду дуже вдячний.

Із тим залишаюся з правдивою пошаною і бажаю Вам усього доброго!

Євген В. Бачинський. **

Машинопис, копія.

* Наприкінці листа є запис, зроблений рукою Є. Бачинського: “Лев Биковський, УВАН, № 4”.

№ 11

Лист Л. Биковського до Є. Бачинського

31 жовтня 1952 р.

Нью-Йорк

До Високоповажного Пана
Євгена Бачинського в Швейцарії

Маю шану відповісти на Ваш ласкавий останній лист до мене. По нараді з п. В. Міяковським пишу від нас обох. Дуже дякуємо за обіцяну статтю до “Бібліологічних вістей” ч. 2 1952 на тему – “Історія укр[аїнської] друкарні в Женеві” і вельми просимо поспішити з її переписуванням і якнайскорше її вислати на адресу УВАН в Нью-Йорку на руки В. Міяковського, як Ви й мали намір зробити. Одночасно УВАН цими днями висилає Вам 5\$ (п’ять) на різні видатки. Щодо ілюстрації то передовсім висилайте; разом із рукописом (машинописом) світлину Кузьми – Ляхоцького, бо вона напевно піде до друку. Після того В. Міяковський просить Вас надіслати й інші світлини, що Ви вважаєте потрібним. Висилайте летунською поштою!

Додаю до цього листа “Комунікат” редколегії по підготовці публікації до друку. Редактором став В. Дорошенко - (князь укр[аїнської] бібліографії – див. І. Боршак)¹², а секретарем нижче підписаний. В комунікаті на 20.10.52 поданий зміст публікації, як вона поволі кшталтується. Як все піде гаразд, то на кінець січня 1953 буде у нас на столі!

Читаючи Ваші цікаві статті в “Нових днях”, а останню в “Україні” (Париж), просимо не забувати що УВАН в США тепер шикуює “Науковий збірник”, кн.11. 1953, отже з багатющих Ваших архівів напевно знайшлось би щось і до вміщення у цей приготовлюваний том...

Шлю Вам привіт і чекаємо на рукопис із світлиною.*

Ваш Л. Биковський. **

Машинопис, оригінал.

* Адреса отримувача: “Mr. E. de Batchinsky, Ph.D. Chalet “Cimerose”, Rougemont (Vaud) Suisse”. Адреса відправника: “L. Wykowsky, 127 th Sts., Apt.21, New York 34, N.J., U.S.A.”)

№ 12

Лист Є. Бачинського до Л. Биковського

7 листопада 1952 р.

Ружемон

Вельмишановний Добродію!

Відповідаю на Ваш ласкавий лист з 31/X і надіслання змісту Ч. 2 “Бібліогр[афічних] Вістей” УВАН.

Дякую, що уділили для моєї розвідки про Українську Друкарню місце і згодилися ласкаво разом з В.Дорошенком справити мою рукопись. Щойно вислав проф. Міяковському половину статті – 18 сторінок машинового друку і правдоподібно буде ще стільки, бо праця моя несподівано розрослася... Але я уважав потрібним дати ВСЕ, що я можу про неї сказати, чим замовчувати цікаві сторінки минулого, котрі, можливо, навряд чи й міг би написати інший. Хиба що деякі подробиці міг би ще згадати С. Драгоманов, але скорше про життя свого батька, чим про Кузьму і Друкарню.

Одночасно вислав в окремим листі теж п. Міяковському шість фотознімків, котрі ілюструють зміст моєї статті. Я дуже хотів би, щоби вони ВСІ були надруковані плюс ще дві, котрі маю додатково надіслати, а саме: знімки з будинку, де була друкарня від 1878 р., і той, де мешкав Кузьма. На щастя, будинки ці ще стоять, але призначені вже на демольовання. Якщо б не вдалося за браком місця подати їх в “Б.В.”, то дуже прошу дати в книжці окремим виданням.

Останні чотири розділи вже почасті готові, а оден ще маю написати і всі переписати. Особливо клопіт з переписанням Реєстру видань У[країнської] Др[укарні] так, як було і з її зложенням, бо, на жаль, у мене не всі ті видання є в Бібліотеці! Були та нема, ще в 1921 році узяла у мене Лідія Михайлівна Шишманова...¹³ У всякім разі на слідуючим тижні вишлю всю працю комплектно... Дуже боюся, що залишено для моєї статті в “Б.В.” трохи замало місця! Укорочувати її я абсолютно не згоден, й шкода, а розбивати на двоє не вигідно. Хиба що “Реєстр” помістите лише у виданню окремо, але й це попсує загальний зміст розвідки. От клопіт! Але може все-таки місце знайдеться?

В Вашім Комунікаті, власне у змісті я прочитав що Г. Є. Чикаленко-Келлер¹⁴ там також уміщує свою статтю. Дуже прошу написати, чи Ганна Євгенівна тепер визволилася з Тюбінгена з- під совітської зони, а може і до З[‘єднаних] Д[ержав] А[мерики] приїхала? Якщо так, то подайте її адресу. Ми колись дуже тісно співпрацювали і приятелювали в Женеві.

Дякую за обіцянку вислати 5 дол. на поштові видатки, бо вони не малі. Але я прошу звернути мені також видатки за фотознімки ще 25 фр. або трохи більше 6 долярів. За пересилку статті (два рази) і фото (теж два рази) певно буде не менш 18 фр. або усі 5 долярів! Так що разом хай буде десятка! Я вже не рахую, що мусив спеціально їздити до Женеві, а це оден білет вже коштує 26 фр. На жаль, я не можу тепер видавати гроші, бо й не маю, живу на маленьку старечу пенсію... Гроші можете вислати в рек[оренованому] листі впрост на мою адресу, або чеком на банк в Льозанну.

Щодо приготування для “Н[аукового] Зб[ірника]” якихось матеріалів, тяжко мені судити, що власне для нього було б цікаве? Я з великою приєм-

ністю, але порадьте про кого і на яку тему? До речі, я не маю першого тому! Тому тим більш тяжко судити...

За присланий том на англ[ійській] м[ові] про Драгоманова дуже й дуже дякую. З поміччю моєї дружини, котра є англійка, я перечитаю все. Для моєї біжучої статті про Друкарню, на жаль, звідти нічого не міг взяти!... Це дуже добре, що видали збірник і пошанували пам'ять великої людини, котру ані наші люде, ані чужинці ще не знають як слід.

Залишаюся з правдивою пошаною і бажаю Вам усього доброго!

Евген Бачинський

ПС. У мене є оригінали донесень з України за 1920 рік і пачка теж оригінальних прокламацій, що були видані за кордоном для України в тих часах. Може це цікаво? От так пригадав.

Машинопис, копія.

¹ Йдеться про Григорія Довженка (1877–1958), українського громадсько-політичного діяча, члена Центральної Ради, голову Українського Червоного Хреста у Польщі (1920), який з 1931 р. проживав у Франції.

² Михайло Міллер (1883–1966), український історик і археолог, у 20-х – поч. 30-х рр. XX ст. працював у Дніпропетровському обласному історичному музеї, разом з Д. І. Яворницький брав участь у Дніпрельстанівській експедиції (1927-1932). З 1943 р. в еміграції у Німеччині, 1951–1961 рр. – секретар Інституту для вивчення СРСР у Мюнхені.

³ Тиміш Олесіюк (Олесевич, Олексіюк) (1895-п. 1966) – український громадсько-політичний діяч, медик і демограф, член Центральної Ради від Холмщини, дипломат УНР. У 1932–1944 рр. – лікар на Підляшші, з 1944 р. – в еміграції в Німеччині.

⁴“Степанківський”. Володимир Степанківський (1885–1957) – громадський і політичний діяч, член РУП і УСДРП, з 1907 р. в еміграції у Швейцарії, видавець тижневика “L’Ukraine” (1915–1920) та ін. В середині 20-х рр. XX ст. виїхав до США і відійшов від українського суспільного життя.

⁵ Володимир Міяковський (1888 – п. 1966), український історик та літературознавець, з 1944 р. в еміграції в Німеччині і (з 1950) у США.

⁶ Володимир Дорошенко (1879–1963), видатний український історик літератури, літературознавець, бібліограф, один із засновників Союзу Визволення України в роки Першої світової війни. З 1944 р. – в еміграції у Німеччині, у 1949 р. переїхав до США.

⁷ Володимир Січинський (1894–1962) – український архітектор і мистецтвознавець. Емігрував з України після поразки українських визвольних змагань, мешкав у Чехословаччині та Німеччині, з 1949 р. – у США.

⁸ Юрій Тищенко (псевдонім – Сірий) (1880–1953) – відомий український публіцист і письменник, видавець. З 1919 р. – в еміграції.

⁹ Ярослав Богдан Рудницький (1910–після 1986) – визначний український громадсько-політичний діяч, мовознавець і літературознавець. У 1940 р. захистив габілітаційну роботу в Українському Вільному університеті у Празі і проживав у цьому місті до кінця війни. Потім жив і працював у Німеччині, у 1949 р. прибув до Канади.

¹⁰ Петро Одарченко (1903–1990 (?), український літературознавець і фольклорист. Емігрував у роки Другої світової війни, жив у Німеччині й США.

¹¹ “Ляхоцький-Кузьма” Антін Ляхоцький (Кузьма) (1853–1918), український громадський діяч. З 1878 р. на еміграції в Женеві, де керував Українською Друкарнею, заснованою М. Драгомановим.

¹² “І. Борщак”. І. Л. Борщак (1895–1959) – відомий український історик та літературознавець, дипломат УНР. З 20-х рр. ХХ ст. проживав у Парижі, видавав журнал “Україна” (1943–1953), є автором бл. 400 наукових праць, в т.ч. присвячених гетьману І. Мазепі.

¹³ Лідія Шишманова – дочка Михайла Драгоманова, дружина Івана Шишманова (1862–1928), болгарського вченого – філолога та освітньо-політичного діяча.

¹⁴ Г. Чикаленко-Келлер (1884–1964) – журналіст, перекладач, дочка видатного українського мецената і громадського діяча Євгена Чикаленка (1861–1929), дружина німецького філолога Г. К. Келлера. У 1918–1920 рр. була з дипломатичною місією УНР у Швейцарії.

о. Юрій МИЦИК

З листування Л. Биковського з Є. Бачинським

У статті надається листування видатного бібліографа, історика Л. Биковського з визначним українським громадським і церковним діячем Є. Бачинським. Листи написані в 1947–1952 рр.

Ключові слова: “Зелена Україна”; україніка; стаття; друкарня.

УДК [930.253+929]:94(477)092)

о. Юрий МЫЦЫК

Из переписки Л. Быковского з Е. Бачинским

В статье представлена переписка выдающегося библиографа, историка Л. Быковского с выдающимся украинским общественным и церковным деятелем Е. Бачинским. Письма написаны в 1947-1952 гг.

Ключевы слова: “Зеленая Украина”; украиника; статья; типография.

УДК [930.253+929]:94(477)092)

Yuriy MYTSYK

From the Correspondence between L. Bykovskiy and Ye. Bachynskiy

The article consists of correspondence of the outstanding bibliographer, historian L. Bykovskiy with the outstanding Ukrainian public and church figure Ye. Bachynskiy. Letters are written in 1947–1952.

Keywords: “Green Ukraine”; Ukrainica; article; printing house.

UDK [930.253+929]:94(477)092)